

НАЙЫРАЛ-УЛУГ КҮШ

Наймысыла Кызылда, районнарда чуртталга бажынарнын, уругдар албан черлерин тузуп, ону ажылаа кииринге Москванын, Томскинин, Новосибирскинин, Иркутскинин болгаш еске-даа хоорайларнын тузугулары улуг улун киирип турар.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайда политехникти институтун тузуп кылып турар Томскинин тузугу уштери оордалаа чалаачы бар. Оон аам — Олег Степанов. Башкарган техникалык көнүс чаа, күчүгүт самосвал.

Чолаачы Олег Степанов тузугу оордалаа чалаачы бар. Оон аам — Олег Степанов. Башкарган техникалык көнүс чаа, күчүгүт самосвал.



Монгол областынын тузугулары Кызыл хоорайда чаа шаланы доозар чокушулаан. Оларнын шалычы ажил-

мжи кызылчылар мантал. бедий-биле үнелеп, өөрүп четтиргенин илергейлеп турарлар.

ЧУРУКТА: шеврелкчилер Людмила Лосева, Александра Русакова, Клавдия Чухнина. Олар ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Күш-ажылчы кижинин чер кырынга арттырып каар тузугулары — тузугдар. А бажынарнын Ийме суурга тузуккан кижик коммунист Дамба Бүрбүевич Монгуш.

Бичин чорааш эскерип чоругура, өг чааар кижилерин чон чере дундурар. Амырал экижонни-биле бажын тузуп, тузугта ажилдааннар кым-даа дундурар. Тузугун мергежилдин эки билип адыр сорулга-биле ынчангы Ленин аттыг колхозтун баштаар черинге билиришкенни Дамба Бүрбүевич киирерге, өөренип чорутуп чоптук кылдыр шийтирер берген. ынчангы оу Тузуга тузугулар белеткээр школаже чоруткан. Бир чыл болгаш ол школаны дооскаш, төрөн колхозунга кып, тузуг бригадирден ажилдай берген. Оон боор 25 чыл эрткен. Ийча үе дургунда ол чек бажынны тузуппаан дээр!

Колхоз совхозке шийергенде, чаа контора тузугу негеттинип келген. Бир дугаарында совхозтун специалисттеринге эки байдалы тургузуп бажын көрүп турган: ол Ону тузугын Дамба Монгуш каадаш, чыл планын-га киирип каан. Херек материалдарын январьда-да белеткеш, оон тузугу чыл чартымында доозуптарга, ачаа чонунун ичтетип утгарган. Суурнуң чуртталгалары Дамба Монгуштуң чингиле адыр алаас, ачаа-ла тузуг дарагы: дижир. Ол ачаа хараа-

«ТУДУГ ДАРГАЗЫ»

вас-даа, хундүткелди демде кылдыр көр. Ийме суурга болгаш малчылар тураларында-даа тузугдар хей. Оларнын канчаар туттунган төгүдүн чон утпас. Хууда чуртталга бажынарнын санааска, суурда спорт комплекси, гараж, чаа контора, нефтебаза, чунар-бачыл, асфальт даш өспө-дөө тузугдар хей. Ол бүгү тузугдарга Дамба Бүрбүевич таланттыг улуг-дуузу киирер.

Кежээликте суурдан Хемчик өрү Чогураа арыныче көрүптер болууда. Ийчинин лапчалары сымалар дег чанайп турар. Ол болза совхозтун Кызыл-Чыраа ферма-зыдыр. Ийча инек кажаалары, саанчылар чурттаар бажынар, пестер, кызыл-булун, чунар-бачыл болгаш магалын бар. Ажилчыларнын ажилдап, чуртталга бажы тазарыччалыг байдал тургусту-ган.

Өргөн бажын турбаан черге, бөгүнге чедир тузугларын бүдүрүп келген кижик коммунист Монгуш Бүрбүевич-дир. Мен кады чурттан өскөн болгаш ону эки билер мен. Совхоз чылдарда, чак дуже-ри билек суурууска тузугу-лар база элдерин келер. Олар орус, армян, грек дашт аянды-буру нацияны кижиле-ри. Бистин суурнуң чонун, анык-өскөн олардан дымал, культураны болгаш тузуг

Беш чылдың кижилери

густукушкуну. Боду канчаар чорутуп турарын сонутуу-ган мен.

— Бо чылдың өрткөн айла-рында планын оонадандыда көрдүнгөн тузугларын сес аал ишти чурттаар бажынарнын, хей кыргымыр пунктуну ажил-даа киирер. Ам хараган-ныг-Хонуга электри шугу-мун 5 коданга киирер, элден каш чуртталга бажынарнын тузуг, 20 машина кирер гаражы тузуг. Ажилдаа чептер хей. Ийч белеткеш адыр деви-скаарын тайгадан тып ал-мыр бергенде турар. Бис Алар-Том тайгадан хей чылдарда ийч белеткеш кел-ген бис. Ам адыр ажурат-мыш материал орус берге чер-де-сыннара аркан, Орука төрүдас мөгө машиналар не-геттинип турар.

Тузуг ажилында көрүм-чү-рум кол черин элдер. Мэң бо бригадала ажилдап оза-лаар кижилер барык чок бел-бүр. Ону бригада чөвү-ленте чугаалашкан, озаалаан кижилерин көмөч ап, ажил-даан тагындан казып турар-га, «киж ажилдаан шаа-биле алыр» деп принципке дүжүр болгай.

Бо чылдың бис чек система-зынче киирип, бот-оруга ча-рыктаже, бот-акшаланмыш-кынче база киирип, өөренип турар бис. Ол черде эки апа-лар деп болуп турар бис. Мюн мурунда чылдарда акшаны

каймын, канчаар ап турганын билер эвес. Болзаар бир, ийи кижилер кылып ажилдап каарга, оларнын акшаны өскөдөн үдөшүп ап турган-хире. Бистин чазарын ийче ажилдап тургусканымыс мын-дыг: хуу кижилер экич ча-гымы өскөдөн болза, ону хем-чөгөш, материалын көрүп тургаш, таарыгыр болза, ор-дерин бажиттиргеш, чаттын айткан хуусаада кылып боор бис.

Тузугдарнын саналын баалаар бо чылдың бир бажы-нын өртү-биле үш бажынны кылырды планнаан бис. Ма-териалын канчаан бис. Ол ба-жынарнын шынарчыне улуг кичээлгей салыр. Бо үеде шынар чок тузугу кым-даа үнөдөс болгай — деп, ол чугаалып доосту.

Хочун тузугу коммуни-ст бригадалында амыктар элеш эвес. Кандыг-даа мер-гежилдин кижик бодунга салгалды белеткээр апар. Ийндг аныктарга аламын соон салган олзу Алексей Монгуш база Владимир Ондар оларга ажилын шынарын болуп ажилдаарын болуп бергенери алып эртерде бы-жы тургусту болурун. эи-өрүндөн көрүп өөренирин ча-гы болгай.

Ол хей улаа колду Совет дептады болуп чораш, ам совхозтун партком келжигүт, пропаганда, экономикада билин улаа бедийи чорут.

Адым-оол ОНДАР. Ийме суур. Сүт-Хөл район.

БОТТАРЫНЫҢ БУРУУЗУ-БИЛЕ



Тона аттыг совхозтун профком даргазы Н. Т. Оюн, ол-ла совхозтун кол экономизи С. Т. Оюн, кадрлар килдизинин инспектору Г. С. Ондар оларнын ат салган харымын редакция алган. Ум харымын утка-зын допчуларга мындыг.

Тона аттыг совхозтун инек кадарчылары болгаш саанчыларынга хей чыл ажилдааны даш шалын телевизорге не-мелде аша телевеин турар дээрин сай-гарып көрүп бөлүп ажилчынар хомудал бижиз. Ол чагааны профкомунуң хура-лынга сайгарып чугаалашкан.

Надуулган айтырылган талазы-биле дараазында чүүлдерин илереткен. Нулузун фермазынга бригад-звено аргазыне ший-чилген, шалын саназымын СибНИИЗС-тиң эртем ажилдачызы Т. В. Пауляктың уадуулугу-биле кылып чоруткан. Чаа арга-биле ишанчаар ажил-дары 1986 чылда дөрт ай ургулчулук, талазы-биле

ажаа удуу хомудалдар-даа турбаан, айты-рылган-даа көдүрүлбөз. Саанчыларын чамдык незин сагган сүтүң чавыс шына-ры азы амыл шагы үскени даш куш амылга кииржилген хуузу бөлүр аша телевеин албайн турган.

Инек кадарчызы К. С. Чыртан-оол 1986 чылда ферманың уадуулугу-биле сагын-дырып кылып кагбайн, ийи ай дургунда амылче үнөз. Негелдеде көрдүнгө-нин барымдаалар, ачаа аша телевеин тыыспаз. Саанчы О. У. Монгуш ферма коллективинин шийтирин дугаар амыл-стакынын 10 хуу телевеинден, багай шынарлыг сүт даш шалының чус хуузу назыткан турганы хыналда үезин-де көзүлгөн.

Чагада ады кирген ажилчынар бот-тарының буруузу-биле шалын алырын назыттырган. Ону сайгарып чугаала-мынча нол экономист С. Т. Оюн, кадрлар килдизинин инспектору Г. С. Ондар олар киришкен.

ХОМУДАЛ ДЫННАП КӨРБЭЭН

Танды районда «Коммунизмниң черели» совхозта Сергей Манда-оолович Оюн 1976 чылда чолаачылар курузун че-диншинин дооскаш. Төрөн совхозта ажилдааннан бээр он ийи чыл болган. Чүк чуртуп, себурт автомаш-ныга ажилдап киргеш, ырак-чоок узуу оруктарга чоруп, бергендерге торлуп дийен, ажилдагы мергежил бедий, ажилдаан токтот үезинде билин бедийи өөренип чо-рааш, ийги калыңдык чолаачызы эргеп челип алган. Сергей Оюн совхозтун № 2 хойжу бригадалынын хойжуларын ча-гын, кыжын сүт-биле хандырып, хойжу малчыларын хомудалын чангыскаа дымнап көрбөөн. Оларнын чөвөңгү аалчыны болуп ажилдап турар.

Болуга быжыгалаан «ГАЗ-53» маркалыг сүт себурт машиназынын техниктег септелгезин дооскаш кылмып ап чорутуулан оон ажилын машина беш чыл дургунда капитал септелгезе кирбей, турушкун чок ажилдавышаан дөсөр.

Чолаачы Сергей Оюн кывар-чаар чүүлдерин камнап ап, чыл бүрүе оруга киирип турар чолаачыларын бирээш. Кызыл чолаачынын ажил-ишан үзелеп, «Коммунизмниң черели» совхозтун администрациязы өртөгөн шална, макталарын чангыс эвес улаа ачаа тыгып, демдеген кел-ген.

Түлүс ОЧУР-ООЛ.

ДУЗААРГАК, САГЫШ ЧОВАНГЫР

Азыракчы ачавыс совхозтун малын сүрүп чорааш, чок апарган. ынчангы 5 оолду бут кырынга тургузуп, өстүр азырап, кижилерден беле эвес улуг-хуу не кижик мөгө оонашкан. Чаа-Суурга чурттал, ажилдап турган бис. Оон ажил, амыралым азы-биле район төвү Хандагайтыже кө-жер ужура таварышкан мен. Эчи шугу-мунга 16 чыл ажилдаан мен. Ол стажым үспө-биле өмнөтүлгө божу-дуга салбырынга санитаркал киирип алдым. Эмнеге ажилдакчыларым мени эилең-чөлөк хулаа алганын ачаа сеткилди өөрүп чоруту. А мен болуу хуула а-найыралдыг, быжыг чаа коллектив мурунга улам кылып ажилдаарын орадажып чор мен.

Хей уруг-дарыгыг кижиге чурттаар бажын айтырым бердей берген. Даай-адам боор кырган кижинин бичин бажынынга сынмаларыг, чурттал турган бис. Чаа ажил-дап кирген кижик эйлекчүлүг профкомга, коллективин удуруткуларынга бажын айтырым тургусту-ган мен. А олар боттары-ла ажилчыларын хуула амырал-чуртталганы сонугурай боор көңүг сагыш човангыр улус болду. Олар бир ай иштинде чогур черлерге чедир сүрүп турган, менээ, хей ажит-дүдүг кижиге, бажын ты берин. А мөң ачаа хары кылдыр чүткө кызып ажилдаарым артык, чурттаар оран-сапан таарыччалыг.

ынчангы дузаарга, сагыш човангыры даш өмчилер-гис Кара-гис Насынга, Эрес Биралеге, Валентина Элбекке, Анна Сенинге, Кара-гис Доржуга, Галина Донгакка өөрүп четтиргенин илереттим.

Елена ТЮЛЮШ.

Район эмнегезинин санитарказы.

Авторлар—өг дугайында

КАРАА-БИЛЕ КӨРБЭЭН БОЛГАНДА...

Өгүн чаа хевирин кылып бүдүреринин дугайын Чурт үлетпур министерствозунуң ажилдакчыларынын деткин туварынга четтирдим. Ынчалдаа мөң кыл-ган өмүнү ол ажилдакчылар караа-биле көрбөз бол-ганда, немей таймыбырласканды.

Улунар аар деп, казбак, дендиин аар деп турары чон боор. Улуунун узуну 2 метр 30 сантиметр, казбак 6 сан-тиметр, кылыны 3 сантиметр. Чымчак материалдан кылмыр болза, оон дендиин 1,5 кило-грамм боор. Казбак болгаш ийи хондулук кылмыр кылган чылдакчылар болза, чыл беле шарып чүдүреринге өтөг. Бир узун кырында 10—15 килограмм аар чүкүтү ууш шыдаар.

Ийчаага хараачанын ден-диин 11 килограмм. Узун ки-рер чериниң ханызы 8 сан-тиметр, оон бажын чоруту-күлбүртү сүвүртүп каанын-га.

дүштүр хараачанын узуну ки-рер талындаан ийи тар-лаан, он ийи каага хондулук чө-төг. А хараачанын бодунуң долдандыры 1 метр 30 сан-тиметр. Оон көгөжөдөрүн ийи-шан кылган.

Ууунарнын казбактан болгаш кылмыннан денди канча-даа аартаас, харын-даа кырынга дөңдөр шы-нарныга өтөг, аар бажыныкы-ны-даа шыдаар, ачка-даа болон алыспас. Оон аягыла станокка мондуруп кылмыр болгаш ууунарнын чазарын-дан беле. Мөң кылган өм он дөрт баштыг, ады хана-дыр, өгүн ишти дөңдөмчир.

Өгүн ханаларын ийи дендиин 10,5 килограмм. Бир эвес он үш баштыг, ады хана-лыг болза, 80 килограмм, он ийи баштыг, ады ханалыг болза, 75 килограмм боор. Ханаларын баштарын ийи-шар, дөңдөргө кылдыр кылмыр, ууунарнын төвөр ба-зымыкыныга узур күштүг боор.

ынчангы мөң кылган өмүнү ууунарны 89, хараа-чы 1 метр 30 сантиметр чөтөгүт. Денди талы-биле алдыра, ууунар 133,5 килограмм, ханалар 75 кило-грамм, хараа-ча 11 кило-грамм, экич 10 килограмм. Нитро-биле өгүн аары 229,5 килограмм чедип ту-рар.

Өгүн дөңдөг, узуг, бичин-даа хемчөлдөг кылмып ап бо-лур. Хананың көгү көвүдүн тузук, оон мыжы узар, бе-дин, өгүн ишти дөңдөмчир.

а хараачаның долдандырым улаадыра, чырык көпдөр, ууунар кыскалар. Көдүрөк сүтү база мычыл уагымыр. Белек, чавыс кылмыр өг-дөр ийиштин сурундан та-маржыр. Кылган өмүнү улус көргөш, чөтөгүдө берген. Кыжын, аякын-даа өгтө чурттал чораш кижилер ону таарыччалыг хан. Чурт үлетпурунун специалисттери көп көр болза, артык эвес боор.

Черле ынчан, тына өгүн кылмыр-биле чангыс айт те-хнологияны ажилдап кылмыр үе келген. Шеврелерин ажи-лун эки организацин бажы-дээринге бүдүрээр мен. Чан-гыс аайжылып бижөөн теле-визиялы тургузарын чогутур черлер өөренип көр болза эки деп саналыг мен.

Кара-оол ХОМУШКУ. Бай-Тайга район. Тэли суур.

ПЛАНДАН АЖЫР СААРГАН

Чадааның үлетпур комбинадынын ажил-ишчилери бо чылдың бичин чартында алган социалистг ху-лаалгелерин чедикшинин боттандырган. Барзанын продукция бүдүр планын дашгалын 28 муң рубль-ге ажыр куусеткен. 18 муң рубльдин продукциязын пландан ажыр саарган.

Юрий Бегалевич Кузлар-ныл удурутуп турары өг кылмыр бригадалык коллективни ча-рыштын мурунку адурунла чоруп турар. Ог кылмырчы-лары ажилын шынарынче үлүг кичээлгенин салып турар боду берген. Ог кылмырчыга биче механизацияны билилгиз ажилдап чогдаакчы дилеом-бинерилг ажилдап турарын-

дан күш-ажылдын бүдүрүк-чүлүг бедий. Мөң мурунла өгүн хараачы, хоналарын бир-бас талдан төз-биле чалап турган. Ам чымчак материалды пиле-ромкага дидиргеш, станокка бир дөс кылдыр чондурган, кылмыр турар. Өгүн ханала-рын хем-биле көктөп турар апарган. Ынчангы ханалар-

дан күш-ажылдын бүдүрүк-чүлүг бедий. Мөң мурунла өгүн хараачы, хоналарын бир-бас талдан төз-биле чалап турган. Ам чымчак материалды пиле-ромкага дидиргеш, станокка бир дөс кылдыр чондурган, кылмыр турар. Өгүн ханала-рын хем-биле көктөп турар апарган. Ынчангы ханалар-

нын шынары экижон, быжыг-даа, чык-даа боду берген. Өгүн даштын, ийишче дөңдөргөкөдөрүн, дөңдөр-лерин, адакыларын килдизге, брезенттен быжып, дараар турар. Бо ажилда Яна Мон-гуш, Мадыр-оол Монгуш, Елена Монгуш, Байыр Кузлар кылмып ажилдап, ажилда шынарыг кылмырныга төлө-түгү улугу киирип келген.

Ог мажы кылмырдын ан-гыда өг иштинин өт-хөргө-көдөрүн кылмыр база органи-застаан. Сергей Салытын улурун турары бригадалы-

нел-матаны мында мында өт-таш. Бо чуртталга урег ту-рар чангыс чүе — кара ө-дөр. Мөң хуула саналым болза, өдөрүн ак пөс-биле мылар. Ол арга-чак тымыл-база, совхозтар черде арганын көрө. Узуг өрүк аксы черде болгай.

Ог кылмырчылары бо чыл-дын төс айларынын планын оонадандыры хуусаа бетинде күсөдир даш бо хунерде шугуру ажилдап турар.

Арагачы ДОНГАН.

Николай ООРЖАН.

Өвүр район.

